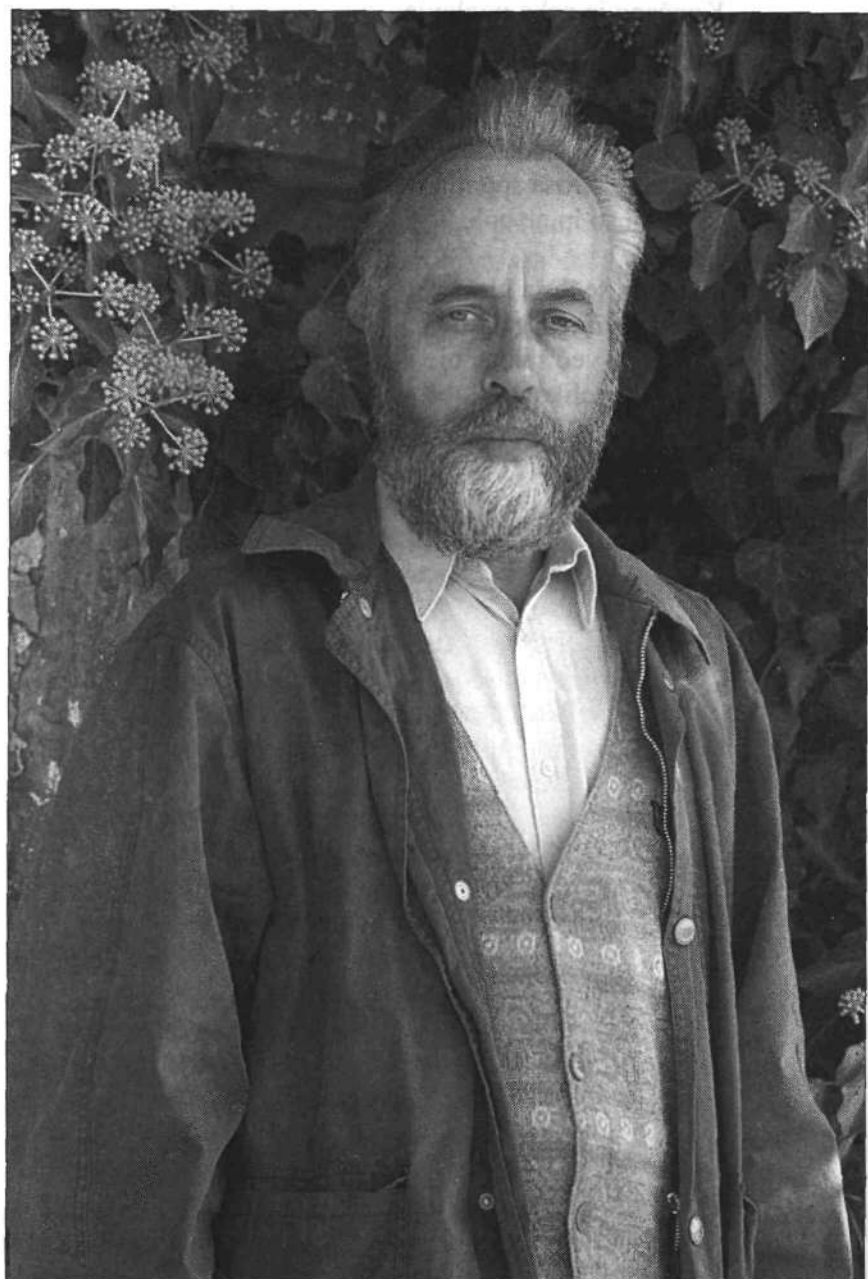

I N T E R V J U

MARJAN TOMŠIČ

»Niti en človek, kar sem jih srečal v petih desetletjih življenja, ni bil obdarjen s takšnim in tolikšnim sočutjem kot on. Ob čem vse je vzdrljelo njegovo srce in se orosilo njegovo oko! To je bilo najgloblje, najčistejše, do kraja iskreno sočutje. Pravzaprav zlivanje, izenačevanje s trpečim, žalostnim ali zablodelim človekom. Iz tega daru izhaja tudi njegova širina, tako nenavadna za sicer stroge katoliške duhovnike njegove generacije.« Te misli si posthumno posvetil župniku Alojzu Kocjančiču, istrskemu bardu, ki je v svojih pesmih in pripovedih ovekovecil (pol)preteklost Slovenske Istre. Kakšen pa je bil njegov vpliv na tvojo literarno ustvarjalnost?

S Kocjančičem sem se prvič srečal pri šavrinke Mariji Franca v Gračišču. Način, kako mi je Marija pripovedovala o njem in s kakšno svetostjo mi je pokazala njegovo pesniško zbirko Šavrinke pesmi, vse to mi je govorilo, da gre za izjemnega človeka. Preprosti ljudje, ti Istrani, so Alojza Kocjančiča ne samo globoko spoštovali, ampak so ga imeli tudi iskreno, rekel bi: notranje radi. Bil je edini, na katerega so se lahko naslonili in za katerega so vedeli, da je njihov zaščitnik. Čutili so njegovo duhovno in etično veličino. Bil je velik po srcu in duši.

Ko sem imel pred sabo rokopis romana Šavrinke, sem zelo jasno in močno začutil, da mora ta tekst najprej prebrati Alojz Kocjančič. Rekel sem si: »Ravnal se bom po njegovi sodbi. Če bo mnenje negativno, romana ne bom objavil.« To sem mislil resno. In sem šel k njemu. Prijazno me je sprejel in zdelo se mi je, da je bil mojega obiska vesel; predvsem tega, da sem ga prosil za mnenje in nasvet. Čez kak mesec sem ga spet obiskal. Povabil me je na kosilo (gospodinje župnikov so najboljše kuharice!) in veliko je govoril, a o romanu niti besedice. Tako je minil čas kosila, klepet po kosilu, tako tudi sprehod, in šele potem, ko sem se že poslavljal, je izrekel sodbo, torej svoje mnenje. Položil je desnico na mojo ramo, me živo pogledal in rekel: »Ja, tole ste pa res dobro napisali! No, kakšna stvar mi ni ravno všeč. Ampak, veste, jaz sem duhovnik ... Vseeno, čestitam!«

To je bilo vse. Dovolil mi je objaviti delo, ki govori o njegovih šavrinah, tudi o njegovi materi. Meni, ki nisem Istran. Leta 1988, dve leti po izidu Šavrinke, mi je v posvetilu k svoji pesniški zbirki Brumbole med drugim zapisal: " ... ki pa tudi kot pedagog in pisatelj odkriva pravi obraz Slovenske Istre ... " Tega priznanja sem bil neznansko vesel.

Alojz Kocjančič ni vplival name v literarno umetniškem smislu. Njegove pesmi, predvsem pa njegova živa, z ognjem prepojena beseda, je šla vame in v meni okrepila to, kar je bilo prisotno že prej: ljubezen do te dežele in do njenih prebivalcev. Tu sva se ujela v resonanci in njegova energija se je v meni postoterila.

Običajno pravimo, da brez zgodovine ni prihodnosti ali kdor ne pozna preteklosti, ne more povsem dojeti sedanjosti. V svojih istrskih zgodbah, novelah oziroma romanih si se posredno precej naslanjal na pričevanja starejših Istranov, pritegnilo te je tudi ljudsko izročilo Slovenske Istre. Ustvaril si veliko monumentalnih literarnih likov, močnih svojeglavih osebnosti, ki se težko podrejšo družbenim normam. Skoraj vsi po vrsti so izraziti individualisti, njihovo obnašanje pa pogosto ni racionalno. Skratka, globoko si prodrli tudi v »rigvardno podzavest« Istranov, v njihove najbolj skrite koticke duše.

Preden sem objavil prvo knjigo z istrsko tematiko, sem živel med Istrani že petnajst let: Marezige – Koper – Gračišče. V teh letih se je zvrstilo ogromno pogovorov z Istrani: v oštarijah, po domovih, na cesti, v vinogradih ob trgatvi, v boških, na njivah ... Njihov govor in vse te njihove štorije so pronicale vame in se v moji notranjosti, v tistem nezavednem vesolju ali kraljestvu, zbirale v potočke, reke in jezera. Vse to se je dogajalo samo po sebi, brez jasnega namena in cilja.

Ko sem se leta 1975 drugič vrnil v Marezige, se mi še vedno ni niti sanjalo, da bom pisal o Istri. Takrat me je zanimala znanstvena fantastika, še bolj sanjska, torej psihofantastika. V tem času so nastajale zgodbe, ki so bile leta 1980 objavljene v knjigi Onstran. Med njimi bi našli komaj kakšno, ki bi jo lahko označili kot istrsko. Morda zgodbo Morano. So pa te zgodbe vendar nastale tu, v Istri. Njihov doživljajski svet je bil že prekrit z istrskim nebom in navdahnjen z nečim, kar je prisotno le v tem prostoru. O Istri in Istranih pa sem začel pisati šele takrat, ko sem prišel v Gračišče, torej leta 1980. Dva človeka sta bila odločilna za to pisanje: Emil Zonta, Istran iz Svetega duha pri Buzetu in Marija Franca, Gračisca in šavrinka, pri kateri sem živel vrsto let. Šele ob njiju so zgodbe mnogih Istranov zaživele v meni s takšno močjo, da so same po sebi zahtevale pisno uresničitev. To se je začelo dogajati na čuden, rekel bi kar skrivnosten način. Vse, kar sem med Istrani kdajkoli slišal, videl in doživel ali pa celo sanjal, vse to se je zdaj začelo nezadržno in z vso močjo spreminjati v literaturo. Včasih sem imel občutek, posebno med pisanjem Šavrink, kakor da so vse te Istranke, pa tudi vsi ti Istrani, prenicnili vame in zdaj skozi mene in moje pisanje pripovedujejo svoje zgodbe anonimnim bralcem. Podoživljal sem njihovo kalvarijo, ves ta strah, njihove skrbi, njihovo ljubezen in veselje.

Glede likov, mislim, da se nekoliko motiš. Dva moja poglavitna lika: Katinina iz Šavrink in Tonina iz Zrna nista individualistki! Ne moremo ju stlačiti v predal čudakov in posebnežev. Obe sta močni, odločni, pogumni, moralno trdni, etično še kako razviti ženski. In obe sta izrazito socialni bitji; ljubeči in čuteči do okolja in do vseh, s katerimi prihajata v stik. Sta pa gotovo svoje-

glavi, ker ne odstopata od trdnih stališč. Za njiju tudi ne moremo reči, da je njuno obnašanje pogosto iracionalno. Nasprotno: zelo sta realni, trdo stojita na tleh. Podobne lastnosti bi lahko našli še pri drugih likih iz omenjenih romanov, pa tudi v literarnih junakih iz Kažunov. O tem govorim zato, ker se mi godi krivica. Ljudje tako zelo radi poenostavljajo. Nekdo je name prilepil listič, na katerem piše: vaški posebneži, torej čudaki. In še en listič: štrige in štrigoni. In je s tem zabrisal vse drugo. Od tod pa do zlonamerne klevete, češ da s svojo literaturo žalim Istrane, ni daleč. Zelo bi bil vesel, ko bi se kak študent ali literarni teoretik lotil analize mojih istrskih knjižnih junakov. Goto-vo bi odkril, da Boškin iz Oštrigece ni nikakršen zanikrni čudak in štrigon, temveč bitje z velikim, velikanskim srcem, polnim ljubezni in dobrote. In da me pri oblikovanju istrskih likov ni vodila nobena zlonamernost. Če o nečem ali kom pišeš iz ljubezni, z ljubeznijo, bi se morda lahko zgodilo ravno obratno, namreč to, da bi nehote spregledal ono drugo, temno stran.

»Spočetje«, »rojstvo«, »dozorevanje« so izrazi, ki so jih od nekdaj uporabljali ustvarjalci za oris procesa nastajanja kakšnega literarnega dela oziroma umetniškega ustvarjanja nasploh. Ali bi lahko tvoj ustvarjalni proces v končni fazi imenovali, če nekoliko parafraziram Vladimira Bartola, kot »poskus polnjenja okostenelega meha (istrske) zgodovine s svežim vinom«? V kolikšni meri sta pri tvojem ustvarjanju snov in doživetje (intimno podoživljanje) spodbudila tvojo domišljijo?

Kadarkoli pisatelj piše iz življenja za življenje, se dogaja to, kar ti ime-nuješ »poskus polnjenja okostenelega meha zgodovine s svežim vinom«. In kadar tako pišeš, se gotovo izogneš literarnim konstrukcijam. In če se ti zgo-di čudež, da življenje, ki pravzaprav ni (bilo) tvoje, zaživi v tebi z vso polno-stjo in pristnostjo, potem je to velika sreča, jaz rečem temu tudi izredna mi-lost. Meni se je to zgodilo. Zgodbe šavrink in vse druge zgodbe so šle skozi omenjene faze: spočetje, inkubacija (dozorevanje) in rojstvo. Ko se je doga-jalo prvo in drugo, mi ni bilo prizaneseno v ničemer. Tu bi lahko na dolgo in široko govoril o posebnih stanjih zavesti, tudi o neznosnem notranjem trplje-nju, o bolečini duše. In o trenutkih, ko so se brisale meje med zdaj in včeraj; ko sem, sedeč za pisalnim strojem v sobici pri Mariji Franci, bil potopljen v preteklost, ki se ji je reklo »zdaj in tu«. Minulo življenje se je v meni še en-krat dogajalo. Zato sem med pisanjem jokal, kričal, se smejal, nemel v hudem in lepem ... pa se je večkrat zgodilo, da se je šavrinka Marija, ki je vse slišala in za vse vedela, zbala zame, pa je prišla pred vrata, previdno potrkala in vprašala: »Marjan, kaj je z vami?«

Brez intimnega, najgloblje notranjega podoživljanja preprosto ne moreš napisati proze, ki bi bila prepričljiva, kakor je prepričljivo življenje samo.

Blaise Pascal je menil, da razum ne more razrešiti temeljnih, usodnih vprašanj človekovega obstoja. Iracionalna »logika« srca, čustev, doživetje osamljenosti in mistična poglobitev v božjo milost, to so podmene odgovora na vprašanje o človekovi usodi. Tvoja razmišljanja v tej smeri?

O tem sem veliko razmišljal, ko sem pisal zgodbe, ki so potem izšle v zbirki Olive in sol. Takrat sem raziskoval skrivnostne vzvode človekove usode. Nepojmljivi so, nedoumljivi. Z razumom jim ne moreš prodreti niti pod kožo, kaj šele do dna. Srce pa začuti, se približa, onemi v grozi ali v luči razsvetljenja. Ko se vse spet umiri, prizemlji, vedo naši možgani še manj kot prej. Le kako bi bilo mogoče z razumom dojeti v enem samem trenutku vse, kar se tisti hip dogaja v oceanih sveta? V vidnem in nevidnem svetu? Ko bi nam to uspelo (ko bi nam to bilo dano), bi morda dojeli in razumeli, zakaj in čemu, od kod in kam. In vendar je vse z vsem povezano in ni nobenega naključja. Ne more ga biti, kajti najmanjši premik kateregakoli lista na drevesu ima svoj vzrok, in sam premik svojo posledico.

Ali lahko mravlja dojame, kaj se dogaja v človeku, ki stoji pred njo, in kdo sploh je to ogromno bitje? In ali se lahko človek v vsej polnosti zave, kolikerim oblikam in vsebinam življenja nudi zatočišče (univerzum) s svojim telesom? Gosti na stotine mikrobov in virusov, pa o njihovem kraljestvu nima pojma! Smrt njegovega telesa pomeni konec sveta za vsa mikro kraljestva v njem, in hkrati začetek novega univerzuma za neka druga cesarstva. Ha, pomisli, kako veličastno, pa vendar povsem vsakdanje. Si kdaj mislil na ta svoj mikrokozmos? In na sebe kot Boga tega nevidnega in neuzaveščenega sveta? In na to, da lahko mikromistična bitja v tebi ubijejo svojega boga, stvarnika, zaščitnika, dobrotnika ... torej tebe?

Mistično doživljanje sveta pa je velika milost, je ogromen dar. Ko se to dogaja, nam je dano zreti vase in v »onstranstvo«. Vidimo in razumemo to, kar se dogaja tik pred nami, in enako jasno tudi to, kar se isti hip dogaja v najbolj oddaljeni točki brezprostorja in brezčasa ...

Morda nekoliko neobičajno vprašanje: Znano je, da sanje niso le zmes predstav in misli, ki nimajo nikakršne medsebojne zveze, temveč pomenijo visoko smotrni organski pojav, ki je v vzročni zvezi z našim celotnim življenjem in se z njim dopolnjuje. So zate sanje spodbuda tvoji ustvarjalni domišljiji ali zgolj njena dopolnitev in stimulacija?

Le kako bi naj bile sanje nekaj, kar nima nobene zveze s to realnostjo, z našim življenjem? Ali jih sanja nekdo, ki sploh ne obstaja? Mar niso sanje ogromno ogledalo, v katerem se zrcali vse, kar smo zaznali s svojimi čutili, s

temi znanimi in še bolj z onimi, o katerih še ne vemo ničesar? Mar niso sanje povezane z realnostjo tako, kakor sta oba dela osmice? Sanje se pretakajo v budno stanje in budno stanje se prelija v sanjski svet. In kateri del osmice je bolj realen? Spomnimo se sanj, ki so se uresničile. V tem primeru se je vse najprej zgodilo v tako imenovanem iracionalnem svetu, potem pa se ponovilo v tem, realnem. Ali pa obratno: to, kar smo doživeli v budnem stanju, se lahko zelo realno, zelo plastično nadaljuje v sanjskem svetu.

Kar se moje literature tiče: v njej se pretakata oba svetova. Včasih prihaja do prekrivanja ali prepletanja in celo zlivanja. Recimo v mojem zadnjem romanu Vrnitev. To ni magični realizem, jaz bi to imenoval, recimo: sanjski realizem. Sanje so moja spodbuda, včasih pot, izvir, vir, dopolnitev in še kaj drugega.

Pisanje je nekakšna vrsta zasvojenosti (če ne pišem, umrem ...). Kdaj se je v tebi prebudila pisateljska žilica, morda v dijaških, študentskih letih ali pozneje?

Ta virus me je napadel in premagal, ko sem bil še v osnovni šoli. Razbohotil se je in zahteval, da se z njim identificiram. Ker mi je nudil neznanske užitke, sem kaj hitro pristal na vse njegove pogoje.

Gre za neke vrste drogiranje. Z nečim pač moraš osmisлити svoje bivanje. Nekateri se drogirajo s tekom, drugi z nogometom, tretji s seksom, četrti s politiko, peti z avtomobili, šesti z več drogami hkrati ... Meni je najbolj ustrezalo pisateljevanje. Nekoč sem izjavil: Če ne bi pisal, bi umrl! To je podobno ljubezenski izjavi: Ti si vse moje življenje; jaz brez tebe ne morem več živeti in ne umreti.

Umetnosti in spolnosti je skupno to, da sta obe sublimacija ene same ustvarjalne moči. Ali po tvojem mnenju obstajajo določljive meje med spolnostjo in ljubeznijo oziroma ali obstajajo take meje v svobodi literarnega izražanja?

Spolnost je po mojem zemeljska, torej fizična potrditev tiste ljubezni, ki ima svoj izvor v duhovnosti, v duši, v bistvu samem. Ker duša biva v telesu in duh v duši, se neopisljivo Lepo in neizrekljivo Dobro hočeta odraziti na tistem nivoju, v katerem eksistira telo. Fizična ljubezen je torej potrditev duhovne, in obratno. V tem primeru govorimo o skladnosti, uravnoteženosti, o izpolnjeni ljubezni. Ko pa se vse dogaja le v telesu, potem to ni več harmonična ljubezen, ampak vrtenje v istem krogu. V tem primeru nekaj manjka, in zato ne moremo doživeti izpolnitve. Žeja narašča. In z nobeno erotično, torej zgolj telesno dejavnostjo, ne moremo doseči miru, nirvane. Temeljna ustvar-

jalna moč, njena sublimacija, je v tem primeru blokirana oziroma ne teče, se ne pretaka.

Če pa povsem zanemarimo telo, se mu odpovemo in skušamo biti le duša, duh, čista duhovnost, se bo ponovilo že opisano, le na drugačen način.

Kar sem povedal, lahko po mojem apliciram tudi na področje literarnega ustvarjanja. Če pride v tej dejavnosti do izmaličene sublimacije temeljne ustvarjalne energije, se vse sprevrže v svoje nasprotje.

Vladimir Bartol je v literarni praksi sklenil pripovedni način, ki ga je sam imenoval samoizpoved. Zdi se mi, da je tudi za tvoja prozna dela značilna svojevrstna literarna refleksivnost, saj se na videz ukvarjajo s fenomenologijo konkretne vsakdanjosti, dejansko pa komunicirajo z univezalnimi arhetipskimi podobami kolektivnega nezavednega. Se striinjaš ali imaš o tem drugačno mnenje?

S tem se popolnoma strinjam. Lahko rečeva tudi malo drugače: če kot pisatelj raziskuješ življenje ali pa mu zgolj zvesto slediš, pač temu, kar se dogaja, kar se je dogajalo, ne moreš zgrešiti komunikacije z univezalnimi arhetipskimi podobami kolektivnega nezavednega ali nadzavednega. Saj se v vsem, kar se človeku in ljudem zgodi, odražajo prav ti univezalni principi.

Za mnoge pesnike in pisatelje velja ugotovitev, da so izredno tankočutni, modri in celo preroški. Seveda jih spremlja tudi beg v »paralelne svetove«, depresivnost, eksistencialna paranoja, narcisoidnost, pa tudi občutek družbene odrinjenosti itd. Tragično občutenje življenja jih nemalokrat privede do zadnjega dejanja – samomora. Cinično bi lahko dejali, da je to že zdavnaj del slovenske folklore, vendar se vseeno kar samo zastavlja vprašanje – zakaj je pri nas toliko obupancev, ne nazadnje tudi v umetniških vrstah?

Pisatelji, pesniki, slikarji in sploh umetniki smo podobni seizmografom. Zaznavamo najmanjše premike. To, česar večina sploh ne registrira, nas že meče iz ravnotežja. Vidimo in čutimo stvari, ki resnično obstajajo, a jih množica sploh ne čuti, niti v sanjah ne. Živeti s temi »darovi« sredi otopelosti sveta, sredi gluhih in slepih, je ne samo težko, temveč tudi nevarno. Zgornje meje vzdržljivosti so relativne, hitro spremenljive. To, kar te je včeraj le zamajalo, te jutri lahko podre.

Duh zre višine in globine biti in trpi ali pa se žalosti, ko vidi prihajati zlo. Medtem ko se množica veseli, pije, je in pleše in ničesar ne sluti, je duša kakšnega umetnika zgrožena, preplašena, kdo bi rekel: paranoična. Vidi prihajajoči zamah kose čez deželo ali planet, pa se sprašuje: zakaj, čemu? in iz-

gublja vero v smisel bivanja. To je lahko eden od globljih vzrokov depresije. V kakem drugem primeru zadošča ena sama beseda, izgovorjena v nepravem času in na nepravi način, pa se v umetnikovi psihi poruši že tako krhko ravnotežje, in svet se sesuje. Lahko pa se sesuje brez zunanjih, konkretnih posegov. Kar tako.

Glede Slovencev pa tole: prepričan sem, da smo narod z visoko stopnjo deviantnih osebkov, torej umetnikov. Življenje prebolevamo s srcem, morali pa bi ga bolj z možgani in tudi z zobmi. Zdaj se učimo, kako se doseže tak modus vivendi. Veliko se lahko naučimo od radoživih Italijanov in uživaških Francozov. Bližnjica pa je gotovo v revitalizaciji zakrnelega centra za humor. Ko se bomo znali od srca smejati sami sebi in svojim bedastostem, bomo že na poti k optimizmu, veselju in sreči.

Najbrž bo prav, če kot sodobnika nekega časa nameniva nekaj besed dogajanjem v Slovenski Istri. Za iztočnico bi vzel lanskoletni izid pomembnega zbornika 50 let Primorske, kjer naj bi bralci »podoživeli« našo skupno polstoletno preteklost. Nimam namena navajati (pre)številnih pomanjkljivosti omenjenega zbornika, vendar naj omenim vsaj to, da ne omenja niti izredno pomembnega dejanja – pomena dejavnosti Kocjančičevih nagradencev (in tudi nagrade kot take), ki so v preteklih letih bistveno sooblikovali identiteto tega prostora. Zanima me tvoje mnenje (kritičnega intelektualca) o takih in podobnih spodrsrljajih, ki se sicer kar naprej vrstijo tudi v drugih primorskih medijih.

Mislim, da ne gre za spodrsrljaje, temveč za ciničen odnos do slovenstva v tem delu Istre. Še bolj natančno: za negativen odnos do vsega, kar je slovensko in sploh slovansko in za apriori pozitiven odnos do vsega, kar je italijanskega oziroma romanskega izvora. Ker se tako obnašajo Slovenci, se človek sprašuje, kaj je narobe z nami, Slovenci. Spoštujem Italijane, ker so vselej in povsod najprej Italijani in potem še kaj drugega. Če pa se Slovenci v tem delu države obnašajo, kot da so Italijani, je to skrajno butasto, Istran bi rekel: šturlasto in seveda ponižujoče. Naključje je hotelo, da sem nekoč neopažen poslušal pogovor med zelo znanimi »manjšinci« o tej naši obrnjenosti. Izražali so se posmehljivo, žaljivo, že kar norčavo. O tej naši »zastriganosti« so govorili tako, kot govori gospodar o svojem beščku. Bilo me je sram in bilo mi je tudi bridko pri duši.

V ta sklop obrnjenosti oziroma služenju drugim in pihanju v tuji rog spadajo recimo trditve nekaterih tukajšnjih Slovencev, da smo mi, torej Slovenci, nasilno slovenizirali Slovensko Istro. Ali pa alergičen odnos do Ljubljane in kar se da naklonjen odnos do Trsta in Rima ... Sem spada seveda tudi ignoranca do Alojza Kocjančiča in do nagrade, ki nosi njegovo ime in je bila spr-

va namenjena predvsem Slovenski Istri. Ob srečanjih Istranov vseh treh narodnosti (Italijani, Hrvati, Slovenci) se kar mimogrede pozabi na slovenski jezik in se uradno govori le v hrvaščini in italijanščini. Eni in drugi, Hrvati in Italijani, nas kar spregledajo. Milan Rakovac, hrvaški Istran, navaja, kako doživlja Slovenska Istra zakasnelo narodno prebujo in kako išče podporo in zaščito pri Ljubljani, ta pa se zanjo kaj dosti ne zmeni. (In to je živa resnica!)

Še in še bi lahko našteval. Ni čudno, da se nam posmehujejo in pravijo, da nismo državotvoren narod. Dokler se bomo tako obnašali, ne pričakujmo, da nas bodo oni spoštovali. Kdor sebe daje v nič, je res bedak.

Z nastopom demokracije smo vsi (vsaj teoretično) dobili možnosti za uveljavljanje svoje istrske multikulturnosti, ki jo na literarnem področju najbolj uspešno (javno odmevno) uveljavljajo poleg tebe še Milan Rakovac in Fulvio Tomizza ali na drugih področjih Marino Vocci, Robert Škrlič, Milan Gregorič, Drago Mislej, Jože Pohlen, Alberto Pucer, Rožana Koštial, Edelman Jurinčič, Leda Dobrinja, Franco Juri, Dario Marušič, Luciano Kleva itd. Zdi pa se mi, da so v tem »procesu demokratizacije« nekoliko odrinjeni ali morda nezaželeni Franjo Francič, Vlado Šav, Marko Brecelj, Frane Goljevšček in še kdo. Zakaj je tako in zakaj »drugačjemislečim« ni dostopna prisotnost v medijih oziroma kako ti pojmuješ sedanji proces demokratizacije v Slovenski Istri?

Menim, da to ni problem demokratizacije. Življenje je bogato obložena miza, s katere si vsakdo lahko vzame, kar hoče. Seveda mora tudi plačati. Vse se plača! Nekateri pa so se enostavno odločili, da s te mize nočejo nič. Ali pa le malo in še to s skrajnega roba. To je njihova zasebna in hkrati družbena drža. Po svoje jih občudujem. So radikalni, v tem odnosu dosledni. Meni to ni ne vem kako uspevalo. Biti namreč tako odločno le eno.

Frančiča zelo cenim. Med nami vsemi je najbolj dosleden in iskren, v vsem: v pisanju in načinu življenja. Ima tudi izredne darove. Recimo dar ločevanja resnice od laži, zunanjega videza od stvarne podobe. To, kar se mu je zgodilo v Novi Gorici, razumem v luči tega uvida. Tenkočutno je zaznal, kaj vse se je takrat tam dogajalo. Bilo je slovensko, torej naše ustoličenje postkapitalizma, in v bistvu je šlo za prefinjeno poniževanje literature in umetnosti sploh. Dogajal se je poklon bogu denarja, velikemu Molohu. Ker je Franjo vselej in povsod iskren, je tako reagiral tudi takrat. Uprl se je blasfemiji. Po svoje pač.

Enako radikalen in zvest samemu sebi, svojemu načinu življenja, je tudi Marko Brecelj. Zvest in resničen pa ostaja še moj stari prijatelj Vlado Šav. Takšni, kot so, seveda ne ustrezajo vzorcu, ki ga zahteva uradna, okravatena družba.

Omenil si Franeta Goljevščka. Enkrat letno, navadno pred božičem, se pokličeva in greva na kosilo ali večerjo. Potem si poveva tiste bistvene stvari, ki so se v mesecih nabrale. Frane Goljevšček je velika pesniška duša, sumim celo, da je inkarnacija našega Franceljna ... V sebi še vedno nosi otroka. Nikoli ne bom pozabil, kako silno je bil razočaran in kako globoko žalosten, ko je videl, kako se je naša mlada država začela hitro kvariti in spreminjati v nekaj, kar ni bilo niti približno podobno njegovim sanjam in upanjem. Ni in ni mogel razumeti, kako je to mogoče. Frane Goljevšček je poet in poštenjak. In kot takšen ne spada v nobeno državo, kajti, saj veš: Kvešto mondo e per furbi.

Če imaš na voljo dva jezika, je nekoč zapisal J. Brodski, je, kakor da sediš vrh griča in se razgleduješ po dveh pobočjih, po dveh razvojnih težnjah človeštva. V Istri je dokajšnje število zlasti starejšega prebivalstva celo »trijezično« (kar je deloma primerljivo npr. z nekaterimi švicarskimi kantoni). Gre torej za jezikovno pestrost in bogastvo, obogateno z narečnimi značilnostmi, kar pa je nekaterim literarnim teoretikom trn v očesu. Slednji namreč trdijo, da so jezikovne »mešanice« neproduktivne in takim govorcem ne omogočajo pravilne knjižne uporabe (znanja) nobenega izmed običajno površno naučenih jezikov. Kako gle-daš na to problematiko kot literarni ustvarjalec?

Milan Rakovac prepleta v svojih romanih hrvaščino, italijanščino, nemščino, pa še malo angleščine in slovenščine. Če obvladaš vsaj pasivno vse te jezike, je takšno branje izredno zanimivo. V njem je čutiti težnjo po obvladovanju in prevladovanju tistih čustev, ki hote ali ne hote vznikajo iz poveličevanja enega, torej materinega jezika. Vseeno menim, da moraš biti nekje doma, drugod pa si lahko gost ali pa celo hišni prijatelj. Jezik je hiša mojega srca in vesolje moje duše.

Vendar, to moram poudariti, mi je tuj vsak purizem. Knjižni jezik, ki se ne bogati (osvežuje) v narečjih in govorih, je okostenela tvorba.

Danes se vedno bolj soočamo s problematiko vojnih grozot, narkomanije, nasilja, kriminala, bogatenja posameznikov in siromašenja množic itd. Le malo ljudi pa se zaveda pogubnosti t.i. potrošniške miselnosti, ki smo jo podobno kot mnoge druge »vrline« nekritično prevzeli od globalne amerikanizacije tega sveta. O humanosti lahko še tu pa tam kaj preberemo v knjigah, sicer pa je to človeško bistvo stvar preteklosti. Kaj se nam po tvojem mnenju obeta v naslednjem tisočletju, ki je tik pred durmi?

Malo prej sem omenjal postkapitalizem. Pred kratkim smo še govorili o diktaturi proletariata, zdaj lahko mirno govorimo o požrešnosti nasilnega kapitala, o poslovnih uspešnosti za vsako ceno, o brezobzirni moči novih lastnikov premoženja, in, gledano širše: o vojnah, ki jih vodijo iz bančnih trezorjev oziroma iz borznega kraljestva. Če se je prej vse to skrivalo za raznimi ideologijami, je zdaj na oder stopilo samo bistvo človekove senčne strani: pohlep po moči, po oblasti, po absolutni kontroli in nasilnem obvladovanju drugih. Vse krinke so spuščene, vsa ideološka slepila so padla. Pravzaprav ne! Nova ideologija, za katero se zdaj vse to skriva, je vendar GLOBALNA DEMOKRACIJA. Vsemogočna, vse skrivajoča, vse blagoslavljača »demokracija«. V njenem imenu padajo tisočletna drevesa v brazilskih gozdovih ali kje drugje (tudi pri nas!) in v njenem objemu izginjajo Aborigini, avstralski domorodci. (preberi si knjigo Imenovali so jo Dvoje src, avtorica Marlo Morgan). In z njenim blagoslovom se dviga iz globin najbolj gnusna laž vseh časov: Titanic. Pod njeno krinko se formirajo paravojaške enote in Indijanci ubijajo Indijance, Arabci pa Arabce ... Lažna demokracija na najbolj brezobziren način postaja gospodar sveta. Z denarjem te demokracije je možno vse kupiti, vse premagati, vse obvladati. Oglej si film Hudičev advokat! Denar in seks. Seks in denar. Trikratni morilec (ubil je ženo, hčerko in služkinjo) je oproščen. Sodba v imenu vsemogočne ameriške demokracije se glasi: Ni kriv!

Čez planet korakajo novi škornji: škornji multinacionalk pod zastavo, na kateri se zlati napis: DEMOKRACIJA.

Padla je tudi naša Cerkev. Le kako bo šla v nebesa z bogastvom, ki ga tako strastno vleče nase? Mar je pozabila na Kristusove besede: Ljubezen, ljubezen, ljubezen! Zasebna lastnina je postala najvišja svetinja, čeprav je že dolgo razkrita skrivnost, da je vsaka privatna lastnina po svojem bistvu kraja. Razveljavljajo, izničujejo Ivana Cankarja, glasnika ponižanih in razžaljenih in umetnika, ki je skoraj vsa svoja dela napisal v skladu z naukom Evangelijev. Mar te ne spominja to dogajanje na Jezusove besede Simonu Petru: »Povem ti, Peter, danes ne bo petelin zapel, preden trikrat ne utajiš, da me poznaš.«

A veš, da se mi toži po časih, ko je bil humanizem vsaj še del uradne ideologije in smo se lahko nanj sklicevali. Pa recimo na pojme, kakor so: svoboda, bratstvo, ljubezen, pravičnost, resnica. Vse to je šlo v ropotarnico zgodovine. Zdaj se lahko sklicujemo le še na demokracijo ... Ljudstvo pa je mrtvo. Humanisti so hitro izumirajoča rasa. Poslednji Mohikanci.

Kakšna bo naša prihodnost? Prihaja sistem, ki bo v svoji prefinjenosti neizmerno bolj krut, kot je bil katerikoli fašizem. George Orwell je zaslutil ta čas. Prihaja konec svobode, celo osebne. Mislim na možnost samoizključitve.

V antičnih dramah se je takrat, ko igralci na odru niso mogli sami raz-

rešiti zadev, v katere so se zapletli, pojavil DEUS EX MACHINA. Žalostno, da nam ostaja le to edino in poslednje upanje.

Bistvo človeka je v njegovi končnosti. Tudi ljubezen je pravzaprav nekaj, kar se iz neskončnosti usmerja h končnemu. Je sploh mogoče živeti brez ljubezni, ne ljubiti, ne biti ljubljen?

Odsotnost ljubezni je sinonim za smrt. Če bo ljubezen umrla, bo ta svet zaledenel. Ljubezen je sok življenja in je kri v žilah, je učlovečenje Besede.

Nekoč sem nekje prebral svojevrstno razumevanje začetka prve Mojzeseve knjige. Zvenelo je nekako takole:

»In Bog je rekel: Bodi ljubezen! In bila je ljubezen. Bog je videl, da je ljubezen dobra. Bog je torej ločil ljubezen od teme. In bila je svetloba! In bil je dan in bilo je življenje.«

Pogovor pripravil Slavko Gaberc